

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

Buyuk shoir va mutafakkir tavalludining
580 yilligiga bag'ishlangan xalqaro
ilmiy-nazariy anjuman
materiallari

2021-yil, 8-9-fevral

«ALISHER NAVOI AND THE XXI CENTURY»

The Materials of the International
Scientific-Theoretical Conference on the Theme
2021 year 8-9 february

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

*Buyuk shoir va mutafakkir tavalludining 580 yilligiga
bag'ishlangan xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari*

Toshkent, 2021-yil 8-fevral

The Materials of the International
Scientific-Theoretical Conference on the Theme

«ALISHER NAVOI AND THE XXI CENTURY»

Tashkent, 2021 year 8 february

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov,
filologiya fanlari doktori, professor

Tahrir hay’ati

Shuhrat Sirojiddinov (O‘zbekiston), Sirojiddin Sayyid (O‘zbekiston), Ramiz Asker (Ozarbayjon), Muslihiddin Muhiddinov (O‘zbekiston), Ibrohim Haqqulov (O‘zbekiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Nurboy Jabborov (O‘zbekiston), Badriddin Maqsudov (Tojikiston), Tanju Seyhan (Turkiya), Aftondil Erkinov (O‘zbekiston), Karomat Mullaxo‘jayeva (O‘zbekiston), Mark Toutant (Fransiya), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston), Abdulloh Ro‘yin (Afg‘oniston).

Ushbu to‘plamda “Alisher Navoiy va XXI” asr mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjumaniga yuborilgan ilmiy maqolalar jamlangan. To‘plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o‘rni va bugungi ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog‘liq holda matnshunoslik masalalari, tilshunoslik muammolari haqida so‘z yuritiladi. O‘zbek navoiyshunosligining bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistr va bakalavr talabalar hamda keng o‘quvchilar ommasiga mo‘ljallangan.

Mualliflar qarashlari va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

Cheif editor:
Shukhrat Sirojiddinov
Doctor of Philology, Professor

Editorial Board

Shukhrat Sirojiddinov (Uzbekistan), Sirojiddin Sayyid (Uzbekistan), Ramiz Asker (Azerbaijan), Muslihiddin Muhiddinov (Uzbekistan), Ibrahim Haqqulov (Uzbekistan), Almaz Ulvi (Azerbaijan), Nurboy Jabborov (Uzbekistan), Badriddin Maksudov (Tajikistan), Tanju Seyhan (Turkey), Aftondil Erkinov (Uzbekistan), Karomat Mullakhodjaeva (Uzbekistan), Mark Toutant (France), Dilnavoz Yusupova (Uzbekistan), Abdullah Ruyin (Afghanistan).

This is a collection of articles which were sent to the International scientific theoretical conference on the theme “Alisher Navoi and the XXI Century”. The collection includes the papers considering the role and importance of literary-scientific heritage of Alisher Navoi in our classical literature as well as linguistic and textual issues of his works. It presents a clear image of the current state and prospects of Uzbek researches on Navoi. The book is intended for philologists, scientific researchers, the students of master’s and bachelor’s degrees, and a wide audience.

*The orthography of authors’ and their views of works may
differ from the view point of the editorship.*

SHARQ ADABIYOTIDA XAMSANAVISLIK AN'ANASI

Tojixon SABITOVA

Chirchiq pedagogika instituti

Jahon sivilizatsiyasi tarixida ayniqsa, Sharqda alohida o'rin tutadigan xamsachilik an'anasi va Alisher Navoiy "Xamsa" si o'zbek mumtoz adabiyotining rivojlanishida yuksak ahamiyatga egadir. Sharq epik poeziyasining gultoji hisoblangan "Xamsa" ga kirgan dostonlar musulmonlar Sharqi xalqlarini har doim qiziqtirib kelgan. Ana shuning uchun ham Sharq Renessansi davrida juda ko'p insonlar "Xamsa" yozishga harakat qilganlar. Bu davrlarda 300 ga yaqin ijodkorlar Nizomiy beshligiga muayyan tarzda javob yozganlarini Ozarbayjon olimi, filologiya fanlari doktori G'azanfar Aliyev aniqlab, o'zining "Темы и сюжеты Низами в литературах народов Востока" nomli monografiyasini yaratgan edi.[Yusupova, 2013: 83]

Xamsanavislik tarixida XIV-XV asr Hirot adabiy muhiti alohida o'rin egallaydi. Shu davr muhitida 20 ga yaqin ijodkorlar xamsanavislikda o'z kuchini sinab ko'rganlar. Vaholanki, bu ijodkorlar barchasi to'liq "Xamsa" yaratmagan bo'lsalarda, lekin beshlikning u yoki bu dostoniga javob yozish bilan mazkur an'anaga o'z munosabatini bildirganlar.

Xamsanavislik tarixida to'liq "Xamsa" yaratganlar oltita adib bo'lib, dastavval Ozarbayjon shoiri, Sharq mumtoz adabiyotining beshigini tebratgan xamsachilik kashshofi Nizomiy Ganjaviydir (1141-1209). Uning to'liq nomi Abdulhamid Ilyos ibn Yusuf ibn Zakiy Muayyad bo'lib, Ganja shahrida tug'ilgan. Uning "Xamsa" siga kirgan dostonlar 1170-1204-yillarda yaratilib, ular quyidagilardir: "Mahzan ul-asror" ("Sirlar xazinas"), "Xusrav va Shirin", "Layli va Majnun", "Haft paykar" ("Yetti go'zal") va "Iskandarnoma".

Nizomiy Ganjaviy nomi qadimdan xalqimiz orasida mashhur bo'lib u o'zbekning o'z shoiriga aylanib ketgan. Alisher Navoiydan tortib barcha mumtoz shoirlarimiz uni o'zlariga ustoz deb bilishgan.

XIV asr o'rtalaridayoq Qutb Xorazmiy uning eng mashhur dostoni «Xusrav va Shirin»ni tilimizga mahorat bilan tarjima qilgan edi.

Oradan bir asr o'tgach, Haydar Xorazmiy "Xamsa" asoschisining «Mahzan ul-asror» dostoniga javoban «Gulshan ul-asror» asarini yaratadi. Zabardast shoir va mohir mutarjim Muhammadrizo Ogahiy «Haft paykar»ni erkin nasriy tarjima qiladi. «Shohnoma» tarjimoni, shoir va adib Shohi Hijron «Qissai Doroi Zarrinkamar» asarida «Iqbolnoma»ning muxtasar mazmunini bayon etgan. Nurmuhammad Buxoriy, Mulla Fozil Xomushiyilar ham Nizomiy «Xamsa»sini sharhlar ekanlar, «Iskandarnoma»ni batafsilroq tahlil etishga harakat qilishgan». [Xomidiy, 2002:31]

Shoir «Xamsa»si dostonlari tarjimasida namunalar «Xusrav va Shirin» (Qutb tarjimasi), «Mahzan ul-asror» (Haydar Xorazmiy tarjimasi), «Haft paykar» (Ogahiy tarjimasi) hamda «Layli va Majnun» (N.Oxundiy, Xislat va Muhammadjonovlar tarjimasi) dan parchalar Maqsud Shayxzoda so'zboshisi bilan alohida to'plam holida nashr qilindi.

Shoirning «Panj ganj»iga kiruvchi «Layli va Majnun» hamda «Xusrav va Shirin» dostonlari ham o'zbekchalashtirilgan. Nizomiy Ganjaviy "Xamsa" si yaratilgandan keyin oradan bir asr vaqt o'tib Amir Xusrav Dehlaviy Nizomiy asariga javob yozish bilan xamsanavislik an'anasini boshlab berdi. [Donishmandlar tuhfası, 2009: 97]

Dehlaviyning 1299 – 1302-yillarda yozilib, Alouddin Xiljiyga bag'ishlangan "Xamsa" si quyidagi dostonlarni o'z ichiga oladi: «Matla' ul-anvor» («Nurlarning chiqish joyi»), «Shirin va Xusrav», «Majnun va Layli», «Oyinai Iskandariy» («Iskandar oyinasi»), «Hasht bihisht» («Sakkiz jannat»). U Nizomiy dostonlarining shakli va syujeti, obrazlar silsilasini saqlagan holda, ularni o'ziga xos talqin etdi va yangi mazmun bilan boyitdi. Nizomiy dostonlari shoir dunyoqarashining kengligi va bilimining teranligini namoyish etsa, Xusrav Dehlaviy "Xamsa" si ruhiyat teranligi va qalb boyligini ko'z-ko'z qiladi. Nizomiy dostonlarida tafakkur va tuyg'u nisbatini ko'rsak, Xusrav Dehlaviy "Xamsa" sida inson qalbining nozik tebranishlari va badiiyat uyg'unligining hassos va go'zal tasvirlariga duch kelamiz. Aynan san'atkorona ishlanganligi uchun ham Xusrav Dehlaviy "Xamsa" si o'zidan keyingi shoirlarga kuchli ta'sir ko'rsatdi, Xal aflari g'oya va mazmunda Nizomiyga ergashsalar ham,

shakl va badiiyatda Xusrav Dehlaviyga izdoshlik qildilar. Jomiyning «Bahoriston»da e'tirof etishicha, hech kim Nizomiy «Xamsa»siga Xusrav Dehlaviydan o'tkazib javob yozolmagan. [Donishmandlar tuhfası, 2009: 235]

Navoiy o'z "Xamsa" sini yaratishda Nizomiy bilan bir qatorda, Xusrav Dehlaviydan ham kuchli ta'sirlangan, har bir dostoni muqaddimasida uni ustozlari qatorida ehtirom bilan tilga olib, ijodiga yuksak baho bergan.

Temur va Shohruh zamonida yashagan Jamoliyning tavalludi, vafot yillari haqida aniq ma'lumot yo'q. Faqat G'. Aliyev o'zining «Тем и сюжети Низами в литературах народов Востока» nomli monografiyasida uning beshligi 1402 – 1417-yillar oralig'ida yaratilgan degan fikrni bildiradi. Jamoliy "Xamsa" si quyidagi dostonlardan ibora– T.: «Tuhfat ul-abror» («Mahzan ul-asror»ga javob), «Mehru Nigor» («Xusrav va Shirin»ga tatabbu'), «Mahzun va Mahbub» («Layli va Majnun»ga tatabbu'), «Haft avrang» («Haft paykar»ga tatabbu'). Doston nomi aniq emas. Lekin voqealar mazmuni va qo'llanilgan vazn Nizomiy «Iskandarnoma»sini eslatgani uchun, uni Nizomiy beshligidagi so'nggi dostonga javob tarzida yozilgan deb hisoblash mumkin.

Ashraf - Abu Ali Husayn ibni Hasan Marog'iy. Darvesh Hasan Xiyoboniy (tug', noma'lum - vaf. 1460) nomi bilan tanilgan. 1436-1440-yillar mobaynida "Xamsa" an'anasini davom ettirgan. «Minhoj ul-abror» (Taqvodorlarning yo'li), «Riyoz ul oshiqayn» (Ikki oshiqning mashaqqatlari), «Shirin va Xusrav», «Ishqnoma» yoki «Layli va Majnun», «Haft avrang» (Yetti taxt) va «Zafarnoma» nomli "Xamsa" tarkibidagi dostonlarni yozgan. Shoirning she'rlar devoni va «Sad pandi Ali» (Alining yuz pandi) nomli Hazrat Ali hikmatlarining tarjimai bo'lgan manzumi ham mavjud. Aftidan, bu oxirgi asari Navoiyning «Nazm ul-javohir» nomli asariga o'xshash ko'rinadi. Navoiy «Nasoyim ul-muhabbat» asarida Ashraf haqida yozadi va Hirotda bo'lganini ta'kidlaydi. Shoir "Xamsa" ustida uzoq yillar mehnat qilgani va nihoyat uni tugallashga noil bo'lgani xususida Navoiy Ashrafning quyidagi baytini keltiradi:

*Az sharafti vasli tu Ashraf shudem,
Davlati mo bud musharraf shudem.*

(Tarj.: Sening vasling sharafi bilan Ashraf (ya'ni sharaflil) bo'ldik, bu biz uchun davlat edi musharraf bo'ldik).[Navoiy, 1997:219]

Fors-tojik adabiyotining oltin davrini yakunlagan zabardast soʻz san'atkori, ulugʻ mutafakkir, naqshbandiya tariqatining yirik namoyandasi Nuriddin Abdurahmon ibn Ahmad Jomiy Nishopur yaqinidagi Jom shahrida ruhoniylar oilasida tugʻilib, Hirotida yashagan hamda shu yerda mashhur shoir va mutafakkir boʻlib yetishgan. U Hirotida Xoja Alouddin Ali Samarqandiy, Shahobiddin Muhammad Jojarmiy kabi allomalar qoʻlida tahsil oladi. Samarqanddagi Ulugʻbek madrasasida Mirzo Ulugʻbek, Qozizoda Rumiy, Ali Qushchi kabi qomusiy olimlar maʼruzalarini eshitishga muyassar boʻladi. Mashhur mudarris Fazlulloh Abullaysdan fiqh, Qurʼon, hadis va arab tili boʻyicha saboq oladi.

Alisher Navoiyning yozishicha, Jomiy garchi zohir yuzidan Saʼiddin Koshgʻariy muridi boʻlsa-da, aslida uvaysiy boʻlib, Bahouddin Naqshband ruhoniylaridan tarbiya topgan, zamona mashoyixi Xoja Muhammad Porso nazariga tushgan, Xoja Abu Nasr Porso, Xoja Muhammad Kusaviy, Mavlono Boyazid Puroniy, Mavlono Muhammad Asar, Mavlono Muhammad Tabodgoniy, Shayx Shoh Ziyoratgohiy va Mavlono Muhammad Amin Koʻhistoniy kabi oʻz davrining ulugʻ shayxlari bilan muloqot qilgan. Xoja Ahror Valiy bilan yaqin munosabatda boʻlgan.

1476 yili Alisher Navoiy unga murid tushib, rasman naqshbandiya tariqatiga kiradi. Jomiy 7 ta doston yozib, ularni «Haft avrang» («Etti taxt») nomi bilan atagan: «Silsilat uz-zahab» («Oltin zanjirlar»), «Tuhfat ul-ahror» («Yaxshilar tuhfası»), «Sibhat ul-abror» («Taqvodorlar tasbehi»), «Yusuf va Zulayxo», «Layli va Majnun», «Salomon va Absol», «Xiradnomai Iskandar» («Iskandar pandnomasi»).

Navoiy «Xamsa» si uch yuz yillik tajriba va anʼanaga ega boʻlgan xamsachilik taraqqiyotida yangi va yirik voqea boʻldi. Navoiy ustoz xamsanavislarning yuksak sanʼatkorligini eʼtirof qiladi va sharaflaydi, ularning adabiy tajribasidan taʼlim oladi. Dostonlarining muqaddima qismida Nizomiy va Xusrav Dehlaviyga hamda oʻzi bilan deyarli bir vaqtda «Xamsa» yaratgan Abdurahmon Jomiyga bagʻishlab maxsus boblar yozib, ularni ulugʻlaydi. U:

*Yo'ldasa bu yo'lda Nizomiy yo'hum,
Qo'ldasa Xusrav bila Jomiy qo'hum, -*

deb ulardan madad tilaydi. Biroq Navoiy hech qachon xamsanavis salaflarining dostonlarini takrorlashga yoki ularga tobelarcha taqlid qilishga intilmaydi. U o'z oldiga yangi va original xamsa yaratish vazifasini qo'yadi. Buni Navoiy bot-bot ta'kidlaydi. Xamsanavis salafklarining ijodiy yutuqlarini e'tirof qilgan va sharaflagan Navoiy ularning dostonlaridagi nuqsonlarga befarq qaramaydi. U salafklarining juz'iy kamchiliklarini emas, balki jiddiyroq kamchiliklarini topadi va xolisona tanqid qiladi.

Navoiy «Xamsa» ni yaratishda tarixiy manbalardan va xususan xalq og'zaki ijodi boyliklaridan, xalq afsonalari, ertaklari, qo'shiqlari, maqol va hikmatli so'zlari hamda xalq asarlarining badiiy uslubidan mohirlik bilan foydalandi.

Navoiy juda og'ir va juda mas'uliyatli ishga kirishgan edi. U Yaqin va O'rta Sharq o'lkalarida ustoz so'z san'atkori sifatida shuhrat topgan Nizomiy va Xusrav Dehlaviy bilan ijodiy bahslashdi. Bu juda katta bilim va yuksak adabiy didni, iste'dod va qobiliyatni talab etar edi. U og'ir va mas'uliyatli bu vazifani sharaf bilan bajardi, adabiyot maydonida sher bilan olishgan sher bo'lib chiqdi. Navoiy xamsanavis salafklariga ijodiy yondashdi, dostonlarida yashagan tarixiy sharoitning aktual masalalarini mavzu qilib oldi, el-yurt uchun muhim ahamiyatga molik masalalar haqida fikr yuritdi, uning aql-zakovati kelajakka parvoz etib, insonning istiqboliga katta umid bilan boqdi, hayot haqiqati romantik orzu-armonlari bilan chatishdi, qahramonlari umumbashariy xislatlar bilan kamol topdi, yangi-yangi situatsiya, syujet va kompozitsiya, obraz va xarakterlar yaratdi, badiiy so'z takomilida yangi boblar kashf etdi, o'zbek adabiy tili istiqboli uchun kurash bayrog'ini yuksak ko'tardi. Navoiy "Xamsa"sining ulug'vorligi, shon-shuhrati va olamshumulligi ham shunda.

XIV-XV asrlarda "Xamsa" ning ba'zi dostonlariga javob yozgan ijodkorlar haqida fikr yuritamiz.

Abdullo Xotafiy. Bu shoirning dostonlari avvalgilarnikidan mashhurroq. U to'rt dostonni yozib tamomlagan, bulardan ba'zilari nashr etilgan. U "Xamsa" boshlashdan oldin tog'asi Abdurahmon Jomiy yoniga borib, undan fотиha so'raydi. Jomiy unga Firdavsiyning

«bir she’rini berib, shunga nazira yozib kel», - deydi. Xotafiy bu sinovdan yaxshi o’tadi, Shundagina Jomiy unga fотиha beradi. U «Laylo va Majnun», «Haft manzar», «Temurnoma» dostonlarinn yozgan. Hayotining oxirida shoh Ismoil Safoviyning harbiy yurishlariga bag’ishlangan «Shohnoma» yoza boshlagan, ammo bu asar tamomlanmay qolgan. Shoir 1521 yilda vafot etgan.

Kotibiy Turshiziy. Bu shoir haqida ham Alisher Navoiy ancha qimmatli ma’lumotlar qoldirgan. Navoiy uni: “o’z zamonning benaziri”, deb yuksak baho beradi. Uning masnaviylaridan ko’ra, g’azaliyot va qasidalar devoni mashhurroq, deydi. U tajnislar nshlatishda, qo’sh qofiyali va qo’sh vaznli she’rlar yozishda mohir bo’lgan. Shoir umrining oxirida “Xamsa” yozishga kirishgan, ammo tugatolmagan. Uning «Gulshani abror» va «Layli va Majnun» dostonlari qolgan. Bu shoir umrining oxirida Astrobodda vabo kasalidan vafot etgan. O’limi oldidan quyidagi qit’ani aytib ketgan:

*Zi otashin qahri vabo gardid nogahon xarob,
Astrobodiki xokosh buvad xushbo’tar zi mushk,
Andaru az piru barno hech kas boqi namond,
Otash andar besha chun aftad na tar monand na xo’shk,
(Tuprogi mushkdan ham xush bo’yli Astrobod,
Qahrli vabo o’tida birdan xarob bo’ldi.
Unda qari-yu yoshdan hech kim qolmadi,
Chunki to’qayga o’t tushsa, ho’lu quruq barobar yonadi.)*

Badriddin Hiloliy asli Astrobodli bo’lgan bu ijodkor XV asrning 70 yillarida tug’ilgan bo’lib 1529 yilda qatl etilgan. “Xamsa” dostonlariga javoban yozilgan 2ta dostoni bor: “Sifat ul-oshiqin”(“Mahzan ul-asror”) ga javob, “Layli va Majnun”.

Mavlono Ali Ohiy. Mashhadlik bu shoir haqida Alisher Navoiy «Majolis-un nafois»da quyidagi xabarni beradi: «Mavlono Ali Ohiy - Mashhaddindur, “Xamsa” muqobalasida necha masnaviy aytibdurkim, chun muqobolag’a keltursa, go’yoki bo’lmas, ul jihatdan shuhrat tutmaydur. «Xayol va visol» otlig’ kitobida bir bayti bor, magarkim mulhimi g’ayb oning tiliga she’ri bobida solg’ondirkim (ya’ni g’aybdan ilhom beruvchi bu baytni uning o’z she’ri haqida tiliga solgan):

*Sheri ki, buvad en nuqta soda,
Monad hama umr yak sovoda»
(She 'rda koziklik bo 'lmasa,
Butun umrga qoralama bo 'lib qoladi.) [Shomuhamedov, 1981,
229]*

Navoiy uning xamsadan necha doston aytmaydi, faqat she'rlari haqida uning o'z asaridan olgan bayt bilan baho berib qo'ya qoladi.

Mavlono Fasih Rumiy. Alisher bu kishi haqida ham qisqa ma'lumot berib, uni: «donishmand kishi erdi... Xoja Salmonning masnu' qasidasiga tatabbu' qilibdur... hazrat shayxning (ya'ni Nizomiyning - Sh. Sh.) «Mahzan-ul asror» ig'a javob aytibdur», deydi-da, undan bir bayt misol keltiradi:

*Har nafase kaz tu kase bishnavad,
Beshak azu hamnafase bishnavad.
(Sendan kim nimani eshitarkan,
Beshak undan hamdamlikni eshitadi.)*

Navoiy bu shoir haqidagi ma'lumotini: «uning qabri Hirotda», - deb tugatadi. Demak, u o'sha davrda vafot etgan va, ehtimol boshlagan «Xamsa»sini tamom qilolmagandir.

Xoja Imod. Uning «Laylo va Majnun» dostoniga Navoiy baho berib: «masnaviysida hiyla rang va ziynat bor», - deydi va g'azalida ham iste'dodi borligini aytib, quyidagi matla'ni keltiradi:

*Burd suyi lab zabonu shu 'la zaddor joni man,
Qard zohir lam 'ai u otashi pinhoni man.
(Lablariga til urib jonimga o 'tlar yoqdi ul,
Yoshirin dil o 'tidan olamga uchqun choqdi ul.)*

Amir Shayx Suhayliy - Alisher Navonyning do'stlaridan. Navoiy uning tojik va o'zbek tillarida yozgan she'rlariga yuqori baho beradi: «ash'ori el orasida shuhrat tutti», deydi.

Uning «Laylo va Majnun» dostoni borligini aytib, undan Layloning ozib ketganligini chiroyli ta'rif etgan bir baytni keltirardi:

*Go 'yi zamahash zi hol gashta,
Monandan sebi sol tashta.
(Iyagi shunday holga tushib qolganki,
Go 'yo bir yil turib qolgan olmaga aylangan,
Ya 'ni ozib qurishib qolgan)*

Shahobiddin Jomiyning tugʻilgan va vafot etgan yillari haqida aniq maʼlumot yoʻq. Faqat Xondamirning “Makorim ul-axloq” ida Shahobiddin Jomiyning Alisher Navoiy maslahatiga koʻra “Layli va Majnun” va “Xusrav va Shirin” dostonlarini yozgan.[Yusupova, 2013:85]

Filologiya fanlari doktori Dilnavoz Yusupovanning qoʻllanmasida koʻrsatilishicha bitta dostonga javob yozgan mualliflar quyidagilar:

“Mahzan ul-asror” tipida doston yozgan mualliflar: Osafi Hiraviy, Nargisiy, Gʻiyosiddin Sabzavoriy, Fosih Rumi, Sayyid Qosimiy.

“Layli va Majnun” tipida doston yozgan mualliflar: Shayxim Suhayliy, Ali Ohiy, Xoja Imod Loriy, Xoja Xasan Xizrshoh, Zave Qozisi.

Demak, xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, XIV-XV asrlarda Hirot adabiy muhitida xamsachilik anʼanasi kuchli boʻlgan, har bir talant egasi ozmi-koʻpmi darajada elga tanilgan har bir shoir “Xamsa” ga qoʻl urib oʻz isteʼdodini sinab koʻrishga, oʻz mahoratini xalqqa koʻz-koʻz qilishga, adiblar orasida shuhrat qozonishga harakat qilgan. Ammo ularning koʻpchiligi buyuk Nizomiy Ganjaviyning oʻlmas asarlariga nazira qilib yozar ekanlar bu mavzuni yangi mazmun bilan boyitishga ojizlik qildi. Ularning dostonlarini xalq qabul qilmadi. Koʻpchiligi unutilib ketdi. Bundan ikki buyuk inson - Jomiy bilan Navoiy “Xamsa” si mustasnodir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yusupova D. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi (Alisher Navoiy davri), . –T.: Akademnashr, 2013. – B.83,85.
2. Xomidiy X. Ganjalik pir //Sino . 2002. №7. . – B.31.
3. Donishmandlar tuhfasi. –T.: Oʻzbekiston. 2009. . – B.97-235.
4. Navoiy M.A.T . –T.: Fan .1997. – B..219.
5. Shomuhamedov M., Xazinalar jilosi. –T.: Gʻofur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1981. – B.229.

MUNDARIJA

I SHO‘BA. ALISHER NAVOIYNING ILMIY MEROSI VA MATNSHUNOSLIK

PANEL I. SCIENTIFIC LEGACY OF ALISHER NAVOI‘I AND TEXTOLOGY

Durdona Zohidova. Navoiyshunoslik: muallif shaxsiyati va badiiy matn talqini	4
Oysara Madaliyeva. «Xazoyinu-l-maoniy» devonining umumiy alifbo tartibi muallifi Mashhadiymi?	12
Elyorjon Axmatqulov. “Nasrul-la’oliy” – Alisher Navoiyning “Nazmu-l-javohir” asari manbai	20
Kosimboy MAMUROV, Mohina KHAMIDOVA. Fransiya kutubxonalarida saqlanayotgan sharq nodir mumtoz asarlarining bezatilgan nusxalari	31

II SHO‘BA. ALISHER NAVOIYNING ADABIY MEROSI VA TARJIMAYI HOLI BILAN BOG‘LIQ MASALALAR

PANEL II. ALISHER NAVOI’S LITERARY HERITAGE AND INVESTIGATIONS IN HIS BIOGRAPHY

Akramjon Dehqonov. Shahzoda Shohg‘aribga nasihatlar	36
Bahriddin Umurzoqov. Navoiy homiyligida ijod qilgan Koshifiylar.....	44
Gulbahor Ashurova.She’riyatda mutafakkir obrazining tadriji	56
Rustamjon Djabborov. Navoiy maqtagan Sayyid Asil kim?	66
Alibek Abdurahmonov. “Alifbei tayr” yoxud “Lison ut-tayr”: yangicha talqin va tahlillar.....	77
Zilola Amonova, Lobar Shokirova. “Farhod va Shirin” dostonida munojot talqini	93
Zuhra Mamadaliyeva. “Saddi Iskandariy” dostonida ma’shuqa obrazlari va ulardagi ramziylik masalasi	102
Umedullo Maxmudov. “Birodari arjumand va farzandi dilbandga pandlar”	110

Akrom Malikov. Mumtoz adabiyotda apokoliptik unsur: badiiy talqinning fenomenologik tahlili (<i>“Hayrat ul-abror” dostoni ikkinchi munajat misolida</i>).....	118
--	-----

III SHO‘BA. ALISHER NAVOIY LIRIK MEROSINI O‘RGANISH MASALALARI PANEL III. THE PROBLEMS OF STUDYING LYRIC HERITAGE OF NAVOI

Suvon Meli. G‘azalda ma’no energetikasi	125
Rashid Zohid. Bir g‘azal sharhi.....	133
Dilrabo Quvvatova, Zarnigor Sohibova. Alisher Navoiy lirikasida xazon fasli tasviri va uning zamonaviy she’riyatdagi tadriji	139
Bekova Nazora. Navoiyning forsiy merosida qo‘llanilgan taxalluslari	145
Abdumurod Tilavov. Matlabga yetaklovchi ma’rifat maskani..	153
Ahadxon Muhammadiyev. Alisher Navoiyning hamd g‘azalida oyat va hadislarning badiiy talqini	161
Alisher Razzoqov. Alisher Navoiy she’riyatida fano timsolining irfoniy mohiyati	168

IV SHO‘BA. ALISHER NAVOIY IJODINING JAHON TAMADDUNIDAGI O‘RNI, SHOIR ASARLARINI XORIJIY TILLARGA TARJIMA QILISH. ADABIY TA’SIR VA SAN’AT MASALALARI PANEL IV. THE ROLE OF ALISHER NAVOI IN WORLD CIVILISATION, PROBLEMS IN TRANSLATION OF POET’S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES. LITERARY IMPACT, LITERATURE STUDIES AND ART

Abdulhay Sobirov. O‘tmishi ulug‘ millatning kelajagi ham shunday bo‘ladi	177
Oqilxon IBROHIMOV. “Sab’al sayyor”ning navo sirlariga doir	183
Iqboloy Adizova. Mavjudni mavjlantirgan naziralar	190

Халлиева Гулноз. «Лейли и Меджнун» Алишера Навои в литературном сознании Российских Востоковедов.....	201
Rahmon Farmonov. Alisher Navoiy – jamiyat islohotchisi va qonunlar ijodkori.....	208
Mo‘minjon Siddiqov. “Shayx San‘on qissasi”ning jug‘rofiyasi	223
Islomjon Yoqubov. Istiqlol davri o‘zbek romanlarida xronotop	229
Qobilova Zebo. Navoiy maktabidan saboqlar	236
Barno Abdurahmonova. Yusuf Xos Hojib va Navoiyning didaktik qarashlaridagi mushtaraklik	240
Tozagul Matyoqubova. Navoiydan ijodiy bahramandlik	246
Nazmiya Muxitdinova. Mirhasan Sadoiy ijodida Navoiy an‘analarining badiiy takomili	255
Amonov Shermuhammad. “Hayratu-l-ushshoq” devonida Navoiy g‘azallariga yozilgan muxammaslar	263
Ozoda Tojiboyeva. Navoiyning ozar tadqiqotchisi	270
Oybarchin Abdulhakimova. Abdulla Oripov badiiy-estetik tafakkurida Alisher Navoiy an‘analarining sintezi	275
Hussamuddin Tuyg‘un. Afg‘onistonda navoiyshunoslik	282
Yulduz Abdulhakimova. Laylining zohiriy va botiniy olamiga bir nazar	290
Halima Yuldasheva. Erkin Vohidov she‘riyatida milliy ruhning navoiyona ifodasi.....	295
Dilshod AMONOV. Musiqa Alisher Navoiy hayotida.....	303

**V. SHO‘BA. ALISHER NAVOIY IJODINI O‘QITISH
MUAMMOLARI. ALISHER NAVOIY IJODI VA
TILSHUNOSLIK MASALALARI
PANEL V. ALISHER NAVOI’S WORK AND MODERN
EDUCATION. ALISHER NAVOI’S WORK AND
LINGUISTICS**

Beg‘am Qarayeva. Amaliy mashg‘ulotlar mazmunida Alisher Navoiy she‘riyati namunalarini o‘rganish (o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘rganuvchi guruhlar misolida).....	310
---	-----

Darmonoy O'rayeva, Ma'rifat RAJABOVA. Alisher Navoiy ijodida etnografik folklorizmlar	316
K.P.Мамадалиев, Н.Д.Мукумжонов. Комил инсон тарбиясида бошланғич таълимнинг ўрни Навоий талқинида.....	322
Xo'jamurod Jabborov. Alisher Navoiyning so'z yasallishiga oid ilmiy talqinlari.....	326
Abduqahhor G'aniyev, Marvarid Nurbayeva, Sarvar Toshev. Alisher Navoiyning «Xamsa» asarini intellekt xarita (mind map) yordamida o'rganish	333
O'tkurjon Islamov. Navoiy nutqning salbiy omillari haqida.....	343
Dilfuza Tuxliyeva. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining adabiyot darsliklarida g'azal janrining aks etishi.....	349
Nafisa Egamberdiyeva. Alisher Navoiy badiiy merosida yoshlar estetik dunyoqarashini rivojlantirish masalalari.....	354

ADABIYOTSHUNOSLIK. TILSHUNOSLIK LITERATURE STUDIES. LINGUISTICS

Adizova Obodon. Navoiy ijodida ustozlarga ehtirom talqini....	359
Abdullayeva Hurriyat. Navoiy va Abdulla Oripov: mumtoz she'riyat an'anasining yangilanishi.....	362
Abdullayeva Marg'uba. Hikmat janri xususiyatlari.....	366
Abdumannapova Shohsanam. Alisher Navoiyning "Mezon ul-avzon" asari va Henri Bloshmannning aruzga doir erkin tarjimalari qiyosi	370
Abdujalilova Diyora. Alisher Navoiy "Hayrat ul-abror" va Tashlijali Yahyobey "Gulshan ul-anvor" dostonlari muqaddimalarining qiyosi	375
Alimov Ozodbek. Navoiyning be "bismilloh" boshlangan asari "debocha"sining tadqiqi.....	381
Avaznazarov Odiljon. Yo'lovchi obrazi taqdirida badiiy tushning o'rni ("Layli va Majnun" dostoni misolida).....	387
Almardonova Muxsina. G'azalda peyzajning poetik vazifasi....	391
Bahronova Sadoqat. Alisher Navoiy "Xamsa"sida poetik shakl va mazmun uyg'unligi.....	394

Bobojonov G‘ulom. Navoiy ijodida so‘z fasohati masalasi.....	397
Vahobova Madina. “...Navoiy kirmagan uylar qorong‘u...” (Jigarrang kitob yoxud Halima Ahmedova ijodida hazrat Navoiyning o‘rni xususida).....	401
Djurayev Muhammadrizo. Yormuhammad Yoriy muxammaslari.....	407
Djurayeva Laylo. Alisher Navoiy asarlarida musiqiy istilohlar...	413
Гулямова Гульнора. Роль Алишера Навои в развитии духовной культуры в Средней Азии.....	419
Jamoliddinov Mirhojiddin. Oybekning “Navoiy” romani tarixiy-biografik roman janrining birinchi nodir namunasi	426
Jo‘rayeva Gulnoza. Navoiy ijodida ruhiy kamolot masalasining bolalar she‘riyatiga ta’siri.....	429
Jo‘rayeva Ramziya. Muqimiyning Navoiy g‘azaliga bog‘lagan bir muxammasi xususida.....	432
Jo‘raqulova Nasiba. “G‘amdin aylarlar Eranlar shodlig‘...”	435
Jo‘rayeva Mahliyo. Navoiy an‘analari Charxiy ijodida.....	438
Ismoilov Ilyos. Alisher Navoiy Iskandarning yoshi haqida.....	443
Iskandarov Fayzulla. Alisher Navoiy asarlarini tushunish sari.....	446
Ishonxanova Iroda. Alisher Navoiy hayotini o‘rganishda manbalardan unumli foydalanish.....	450
Mo‘minova Latofat. Navfal Boltayev. Navolarda Navoiy.....	455
Mulloqulova Shohista. “Aynul hayot” qasidasida Me’roj tasviri.....	466
Muhitdinova Xurshidabonu. Fitrat “Farhod va Shirin” dostonining ilk tadqiqotchisi.....	469
Muxitdinova Muxlisa, Azimova Umida. Oybekning “Navoiy” romani va xalq og‘zaki ijodi	474
Norov T. Navoiy falsafasidagi ontologiyaga oid istilohlar izohi.....	480
Normurodov Oybek. Alisher Navoiyning “Tarixi anbiyo va hukamo” hamda Musoning “Ibtido” kitobi qiyosiy tahlili	486
Olimjanov Orifjon. Navoiyshunos.....	490
Pardayev Qo‘ldosh. Navoiy va Muqimiy asarlarining qiyosiy tahlili	494

Sultanova Mamlakatxon. Alisher Navoiy davlatni idora etishda ilm-fan va olimu fuzalolarning oʻrni haqida.....	497
Saparova Maftuna. Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” dostonida muvozana va tarsi’ she’riy san’atlarining qoʻllanilishi...	502
Султанов Комилжон. Алишер Навои – неповторимый поэт и мыслитель	506
Ruzmetov Shahzodbek “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun” dostonlarida mavzu va ritm masalasi	512
Rajabov Faxriddin. Navoiy adabiy merosining Suyundik Mustafu Nurotoiy ijodiga ta’siri.....	518
Rahmonova Shahnoza. Navoiy tarkibbandi Chustiy uchun ilhom manbai sifatida.....	525
Rahmonova Zulayho. Alisher Navoiy ijodida soqiy-murshid obrazi.....	528
Sabitova Tojixon. Sharq adabiyotida xamsanavislik an’anası.....	535
Sobirova Mahbuba. Navoiy adabiy merosidan insonparvarlikni singdirishda foydalanish	543
Tashmatova Nilufar. Haydar Xorazmiy va Alisher Navoiy asarlarida ifodalangan metaforalar.....	548
Tursunov Rustam. Alisher Navoiy va Muhammad Fuzuliy: adabiy izdoshlik va badiiy ta’sir masalalari.....	552
Tursunmurodova Dilobar. Alisher Navoiyning ikki qit’asi tahlili	556
Turapova Marhabo. Sirojiddin Sayyid she’riyatida ikki buyuk siymo madhi.....	559
Farmonova Muzayamxon. Alisher Navoiy oila va inson odobi haqida.....	564
Xudoynazarova Nodira. Halima Xudoyberdiyeva she’riyatida Navoiy shaxsiyati talqini va lirik merosi an’analari	567
Xudoyorova Nigora, Shukurova Bahor. Alisher Navoiy adabiy merosining jahon tamaddunida tutgan oʻrni.....	571
Xudoyorova Munira. Nasr va nazm uygʻunligi.....	576
Xaydarov Oybek. «Mahbub ul-qulub» badiiy-tarixiy manba sifatida.....	581
Xoʻjaniyazova Shahnoza. “Xamsat ul- mutahayyirin” asarida Jomiy shaxsiga nisbatan qoʻllanilgan istilohlar	587

Eshpo‘latova Saodat. “ ... O‘zgacha”	592
Усманова Азизахон. Алишер Навои и узбекские макомы.....	595
Hojiyeva Shahlo. Alisher Navoiyning odob-axloq haqidagi qarashlari.....	598
Hamroyeva Orzigul. Alisher Navoiy qit’alarining qofiya tizimi	602
Haydarova Gulchehra. Alisher Navoiy she’riyatida hayot va inson talqini.....	606
Xudoyorova Gulrux. “Hayrat ul-abror” va “Haj daftari”da axloqiy masalalar talqini.....	609
Sharipova Nigora. “Hayrat ul-abror”da muallif siymosi	614
Qorayev Sherxon. Alisher Navoiy ishtirok etgan adabiy kechalar	620
Hayitov Shavkat, Ahmadova Mahbuba. Komil Hofiz (Mug‘anniy) orzusi	627
Rasulova Umida. Ijod va mahorat.....	632
Самигова Г.А. Алишер Навои о культуре речи.....	635
Акмал Абдуллаев Амирович. Алишер Навоийнинг “Махбуб ул-кулуб” асарида турмуш ободлигига оид фалсафий қарашлар.....	638
Тўхтамуратов Фурқат. Навоий ижодининг Мухсиний шеърятига таъсири	643

[illegible]

«ZEBO PRINTS» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent sh., Yashnobod tumani, 22-harbiy shaharcha.

